

Skala i uwarunkowania przemocy rówieśniczej – wyniki *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*

Anzhela Popyk

Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu SWPS

W artykule omówiono wyniki *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* dotyczące przemocy rówieśniczej. W tym badaniu na reprezentatywnej próbie (N = 2026) osób w wieku 11–17 lat wykazano, że 66% nastolatków w Polsce doświadcza co najmniej jednej z pięciu form przemocy rówieśniczej. Najczęstszą z nich była przemoc fizyczna ze strony innych dzieci (48%), a następnie przemoc psychiczna (44%). Prawie jedna piąta (18%) respondentów doświadczyła znęcania i prawie tyle samo (17%) badanych doświadczyło napaści zbiorowej. Sześć procent nastolatków w wieku 13–17 lat było ofiarą przemocy na randce z inną młodą osobą. Przedstawiono wyniki analizy zależności między sytuacją rodzinną i dysfunkcjami rodzinnymi a doświadczeniem przemocy rówieśniczej, a także między przemocą rówieśniczą a zachowaniami autodestrukcyjnymi – samookaleczaniem i próbami samobójczymi. Ponadto wskazano, kto najczęściej zostaje ofiarą przemocy rówieśniczej oraz kim najczęściej są sprawcy przemocy.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZEMOC RÓWIEŚNICZA, BULLYING, NASTOLATKI, PRZEMOC PSYCHICZNA, PRZEMOC FIZYCZNA, ZNĘCANIE SIĘ

Przemoc rówieśnicza (często określana też jako przemoc w szkole lub *bullying*) jest poruszana nie tylko w działaniach praktycznych realizowanych przez kadrę psychologiczno-pedagogiczną, ale stała się także jednym z ważnych tematów badań. Skupia ona uwagę z powodu zarówno częstotliwości występowania

w relacjach rówieśniczych (Włodarczyk i Wójcik, 2019), jak i negatywnych skutków powodowanych w dzieciństwie oraz dorosłym życiu ofiar (deLara, 2019; Mondry i in., 2021; Pyżalski, 2015).

W porównaniu z innymi kategoriami przemocy wobec dzieci, np. przemocą domową, zaniedbaniem lub wykorzystaniem seksualnym, przemoc rówieśnicza wydaje się cechować mniej drastycznymi skutkami dla zdrowia i życia dzieci. Na takie rozumienie *bullyingu* wpływa m.in. postrzeganie przemocy w społeczeństwie, a także istniejące mity na jego temat (zob. Mróz i in., 2022). Autorzy podkreślają, że *bullying* może być traktowany jak zwyczajne relacje rówieśnicze, przez co nie jest dostrzegany i nie wzbudza odpowiednich reakcji. Także przemoc werbalna, a zwłaszcza cyberprzemoc, jest trudniejsza do rozpoznania w porównaniu z przemocą fizyczną. W związku z tym może nastąpić zwlekanie w reagowaniu na przemoc psychiczną, która jak i fizyczna ma krzywdzące długoterminowe konsekwencje. Co więcej, badacze zajmujący się tematem przemocy rówieśniczej (Brendgen i in., 2019; Hong i in., 2019; Olweus, 1997; Rigby, 2003) oraz Światowa Organizacja Zdrowia (WHO, 2005) podkreślają, że przemoc rówieśnicza jest jednym z największych zagrożeń dla zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. U osób doświadczających jej w szkole stwierdza się zwiększone ryzyko problemów zdrowotnych, w tym depresji, zaburzeń odżywiania i myśli samobójczych, oraz braku chęci do nauki i chodzenia do szkoły (Davis i in., 2019; Duru i in., 2019), a także zwiększone objawy stresu pourazowego (Baldry i in., 2019).

Trudnością w odpowiednim badaniu przemocy rówieśniczej i reagowaniu na nią jest również to, że wciąż nie określono precyzyjnie tego pojęcia, a badacze od lat zwracają uwagę na problemy z tym związane (np. Makaruk, 2017; Węgrzynowska, 2016; Włodarczyk, 2013; Włodarczyk i Wójcik, 2019). Ponieważ celem niniejszego artykułu nie jest omówienie szerokiej dyskusji o definicji, przemoc rówieśnicza będzie w nim rozumiana jako intencjonalne, krzywdzące zachowania ze strony rówieśników, które mogą mieć formę psychiczną lub fizyczną (Makaruk i in., 2023). Definicję klasyka zajmującego się tematem przemocy rówieśniczej, Olweusa (1997), zgodnie z którą jest to krzywdzące, intencjonalne, powtarzające się zachowania ucznia lub uczniów wobec innego dziecka, które charakteryzują się brakiem równowagi sił (Salmivalli, 2014), poszerzono o kontekst doświadczeń, jak sugerują autorzy (Turner i in., 2011) używanego narzędzia badawczego *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ). Przemoc rówieśnicza dotyczy relacji nie tylko w klasie czy szkole, a również w domu czy z innymi dziećmi z rodziny i spoza niej. Ponadto powtarzalne i długotrwałe wyrządzenie krzywdy ma niewątpliwie duży wpływ na zdrowie i samopoczucie dziecka. Nawet pojedyncze doświadczenia przemocy mogą mieć

poważne i długotrwałe skutki. Dlatego w niniejszym badaniu uwzględniono zarówno doświadczenia przemocy na przestrzeni całego życia, jak i w ciągu ostatniego roku oraz te, które się wydarzyły raz, jak również więcej razy (zob. opis kwestionariusza).

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie wyników *Diagnozy przemocy wobec dzieci Polsce 2023* (Makaruk i in., 2023) oraz poszerzenie informacji na temat przemocy rówieśniczej wśród dzieci i nastolatków w wieku 11–17 lat.

Metoda badania

Kwestie etyczne

Diagnozę przemocy wobec dzieci w Polsce 2023 zrealizowano zgodnie z zasadami „Polityki ochrony dzieci” Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę. Ponadto praca zespołu badawczego opierała się na stosowaniu się do wysokich zasad etycznych na każdym etapie realizacji projektu badawczego ze szczególnym zwróceniem uwagi na jego temat, wiek respondentów i kwestie językowe.

Wszystkie osoby pracujące przy badaniu zweryfikowano w rejestrze sprawców przestępstw na tle seksualnym. Badanie uzyskało także pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego (Makaryk i in., 2023).

Kwestionariusz1

W badaniu wykorzystano zaadaptowaną wersję kwestionariusza JVQ (Hamby i Finkelhor, 2004; Hamby i in., 2011). Oryginalny JVQ został opracowany przez Centrum Badań nad Przystępstwami wobec Dzieci (*Crimes Against Children Research Center*) przy Uniwersytecie New Hampshire w Stanach Zjednoczonych. Był on także podstawą badań w innych państwach (Chen i Chan, 2022; Forns i in., 2013; Mathews i in., 2023; Mendez-Lopez i in., 2021; Paul i in., 2018; Pinto-Cortez i in., 2022; Radford i in., 2012; Wahab i in., 2021).

Kwestionariusz JVQ obejmuje wiele form wiktylizacji, takich jak doświadczenie przemocy ze strony rodziców lub opiekunów, zaniedbania, doświadczanie przemocy rówieśniczej, wykorzystywania seksualnego i bycia świadkiem przemocy.

1 Informacje na temat metod przeprowadzonego badania, w tym kwestii etycznych, opisu próby, procedury, są przedstawione w raporcie z niego (Makaruk i in., 2023). Raport zawiera także pełną wersję użytego w badaniu kwestionariusza.

Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce została w roku 2023 zrealizowana po raz trzeci. Poprzednie edycje odbyły się w latach 2013 (Włodarczyk i Makaruk, 2013) i 2018 (Włodarczyk i in., 2018). We wszystkich edycjach badania wykorzystano kwestionariusz JVQ w polskiej adaptacji. W stosunku do wersji z 2013 r. w 2018 r. rozszerzono go o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywanie alkoholu), a także podejmowania zachowań autodestrukcyjnych (samookaleczeń i prób samobójczych) i wsparcia społecznego. W 2023 r. dodano kolejne dwa obszary wiktyimizacji – parentyfikację i zaniedbanie emocjonalne, jak również pytanie o udostępnianie nagich zdjęć (niechciany seksting) oraz kilka pytań metryczkowych (np. zamieszkanie z rodzicami). Zrezygnowano natomiast z obszaru tzw. przestępstw konwencjonalnych (wandalizmu, rozboju, napaści).

Ze względu na wzrost w Polsce liczby dzieci i młodzieży z Ukrainy po ataku Rosji na ten kraj 24 lutego 2022 r. zdecydowano się dostosować kwestionariusz do potrzeb uczniów ukraińsko- i rosyjskojęzycznych. Przed przystąpieniem do właściwego badania przeprowadzono pilotaż narzędzia w trzech językach – polskim, ukraińskim i rosyjskim. Ostateczna wersja kwestionariusza umożliwia diagnozę 24 form wiktyimizacji tworzących osiem szerszych kategorii: przemoc ze strony bliskich dorosłych, wiktyimizacja pośrednia (bycie świadkiem przemocy), zaniedbanie fizyczne, zaniedbanie emocjonalne, parentyfikacja, wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego, wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym i przemoc rówieśnicza.

W tabeli 1 przedstawiono badane formy przemocy rówieśniczej.

Tabela 1

Kategorie i formy przemocy rówieśniczej

Kategoria	Forma	Pytanie
Przemoc rówieśnicza	napaść zbiorowa	P1. Czy kiedykolwiek grupa dzieci lub nastolatków zaczęła Ciebie lub na Ciebie napadła?
	przemoc fizyczna	P2. Czy kiedykolwiek zostałe(a)ś specjalnie uderzony(a) przez rodzeństwo lub inne dziecko/nastolatka, którego znasz?
	przemoc psychiczna	P3. Czy kiedykolwiek czułe(a)ś się bardzo źle, ponieważ inne dzieci lub nastolatki wyzywały Cię, mówiły o Tobie złe rzeczy lub mówiły, że nie chcą się z Tobą zadawać?
	znęcanie się	P4. Czy kiedykolwiek Twoje rodzeństwo lub inne dzieci/nastolatki, które znasz, dręczyły Cię lub zmuszały Cię do czegoś?
	przemoc podczas randki	P5. Czy kiedykolwiek Twój chłopak/Twoja dziewczyna uderzył(a) Cię, kopnął(ęła), albo szarpnął(ęła)?
	przemoc rówieśnicza	Przynajmniej jedno z P1, P2, P3, P4, P5

Część kwestionariusza dotycząca każdej z kategorii przemocy rozpoczynała się zdaniem wprowadzającym, które miało na celu przygotować młodych respondentów do poszczególnych tematów. Zdanie, które poprzedzało blok pytań należących do kategorii Przemoc rówieśnicza, brzmiało: „Zadamy Ci kilka pytań na temat Twojego rodzeństwa, kolegów i koleżanek oraz innych rówieśników”.

Każde pytanie główne było również poprzedzane historyjką przedstawiającą przykład sytuacji. Użycie historyjek miało na celu pomóc respondentom zrozumieć pytanie. W niniejszej edycji kwestionariusza historyjki były ujednolicone dla chłopców i dziewczyn, aby ułatwiać rozumienie sytuacji, ale nie przywoływać zdarzeń do płci dzieci, żeby nie narażać ich na potencjalny dyskomfort. W tabeli 2 przedstawiono przykłady pytań z kategorii Przemoc rówieśnicza.

Tabela 2

Przykłady pytań w kwestionariuszu ankiety

Przykład formy przemocy rówieśniczej	Przemoc fizyczna
Przykład historyjki wprowadzającej	Kiedy Piotrek wracał ze szkoły zaczepiła go grupa niezajomych agresywnych nastolatków. Mimo próśb, żeby dali mu spokój, pobili go.
Pytanie główne	Czy kiedykolwiek grupa dzieci lub nastolatków zaczepiała Ciebie lub na Ciebie napadła?
Przykład odpowiedzi na pytanie	1. Tak 2. Nie 99. Nie chcę odpowiadać na to pytanie Jeśli P1=1
Zdanie selekcyjne do pytań sondujących	Jeżeli wydarzyło się to więcej niż raz, odpowiedź na pytania, myśląc o ostatniej sytuacji.
Pytanie selekcyjne o czas doświadczeń	Czy wydarzyło się to w ciągu ostatnich 12 miesięcy?
Przykłady pytań sondujących	– Czy w tej sytuacji użyto wobec Ciebie jakiegoś przedmiotu (np. noża, kija)? – Czy w wyniku tej sytuacji następnego dnia coś Cię bolało, miała/eś siniaka, skaleczenie lub złamanie?

Próba

Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie warstwowo-losowej dzieci i nastolatków w wieku 11–17 lat. Po procedurze weryfikacji danych liczebność próby wyniosła $N = 2026$. Odrzucono ankiety niepoprawnie zrekrutowanych respondentów, niezakończone, o zbyt krótkim czasie wypełnienia lub zawierające nierzetelne odpowiedzi.

Stratyfikację próby uczniów zdefiniowano w oparciu o następujące warstwy geograficzno-demograficzne: (a) płeć, (b) wiek (11–17 lat), (c) wielkość miejscowości i (d)

makroregiony NUTS 2021. Warstwowania demograficznego dokonano na podstawie danych demograficznych zawartych w publikacji GUS pt. *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym* aktualnych na 30 czerwca 2021 r. (GUS, 2022). Operatem, na którego podstawie dokonano losowania szkół, był wykaz szkół i placówek Systemu Informacji Oświatowej dostępny na stronie internetowej Centrum Informatycznego Edukacji aktualny na 30 września 2017 r. Szkoły biorące udział w badaniu były dobierane ze względu na kryterium makroregionu i klasy wielkości miejscowości. Państwo pochodzenia nie stanowiło kryterium doboru próby. Łącznie badanie przeprowadzono w 64 szkołach – 48 podstawowych i 16 ponadpodstawowych.

Struktura próby wyglądała następująco: wiek – 11–14 lat ($n = 1246$; 61,5%), 15–17 lat ($n = 780$; 38,5%); płeć: dziewczyny ($n = 985$; 48,6%), chłopcy ($n = 1025$; 50,6%), inna² ($n = 16$; 0,8%); miejsce zamieszkania: wieś ($n = 1003$; 49,5%), miasto ($n = 1023$; 50,5%). Maksymalny błąd teoretyczny dla próby wyniósł $\pm 2\%$, przy poziomie ufności (CI) 95%.

Procedura badania

Badanie zostało zrealizowane w kwietniu i maju 2023 roku na terenie placówek oświatowych. Wykorzystana w nim technika audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*) wyklucza udział ankietera w wypełnianiu ankiety. Uczniowie samodzielnie wypełniali ankiety na laptopie. Każde pytanie, krótka historyjka ilustrująca pytanie i kafeteria odpowiedzi były czytane przez lektora.

Udział szkoły w projekcie było możliwy po uzyskaniu zgody dyrektora. Następnie rodzice lub prawni opiekunowie byli proszeni o udzielenie pisemnej (odręcznej lub elektronicznej) zgody na udział dziecka w badaniu. Wyjątkiem były sytuacje, gdy szkoła dysponowała pisemnymi zgodami rodziców na udział dzieci w badaniach realizowanych na terenie placówki. W takiej sytuacji rodzice po otrzymaniu pisemnej informacji o badaniu byli proszeni o udzielenie ustnej zgody, co następnie zostało potwierdzone pisemnie przez szkołę. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy oraz wymagał ustnej zgody samego dziecka. Respondenci zostali także poinformowani o celach i przebiegu badania, możliwości przerwania wypełniania ankiety w każdym momencie oraz odmówienia odpowiedzi na pytania zadane w kwestionariuszu.

2 Ze względu na niską liczebność w dalszych analizach osoby należące do tej grupy nie były uwzględnione w analizach statystycznych dotyczących płci, ale były włączone do innych analiz.

Analiza danych

Do analizy danych wykorzystano program SPSS Statistics 29. Obliczono statystyki opisowe i zastosowano test niezależności chi-kwadrat, dokładny test Fishera, a przy porównaniach wielokrotnych test Bonfferoniego, a także uwzględniono test Hosmera i Lemeshova, wskazując istotność statystyczną ($p < 0,005$).

W analizie przemocy rówieśniczej uwzględniono odpowiedzi na pytania dotyczące tej kategorii (w szczególności P1–P5). Do określenia zależności między zmiennymi została wykorzystana analiza regresji logistycznej. Dodatkowo w poszczególnych modelach zmiennych wyjaśniających obliczono dostosowany iloraz szans (AOR) i wartość p (wpływ zmiennej uznawano za istotny statystycznie, jeśli $p < 0,05$). W analizach regresji zmienne płci, wieku i lokalizacji szkoły przyjmowały wartości: dziewczyny = 0 i chłopcy = 1; 11–14 lat = 0 i 15–17 lat = 1; wieś = 0 i miasto = 1.

Dodatkowo w analizach wyodrębniono predyktory przemocy rówieśniczej. Wykorzystano model analizy regresji logistycznej przeprowadzonej na podstawie metody krokowej z wykorzystaniem ilorazu wiarygodności. Ta metoda pozwoliła na wyodrębnienie najważniejszych predyktorów doświadczania przemocy rówieśniczej. Siła zależności między każdym z predyktorów a przemocą rówieśniczą została oszacowana z uwzględnieniem pozostałych predyktorów włączonych do analizy i wyrażona w formie skorygowanych ilorazów szans. Wartości ilorazów szans > 1 oznaczają, że obecność lub wzrost wartości predyktora zwiększa prawdopodobieństwo doświadczania przemocy rówieśniczej. Wartości ilorazów szans < 1 oznaczają, że obecność lub wzrost wartości predyktora zmniejsza prawdopodobieństwo doświadczania przemocy. Zależności zweryfikowano na podstawie ich istotności statystycznej (p). Jako próg istotności statystycznej przyjęto konwencjonalną wartość 0,05. W ramach logistycznych analiz regresji obliczono również prawdopodobieństwo doświadczania przemocy rówieśniczej. Wartości prawdopodobieństwa wykorzystano następnie, opracowując wykresy ilustrujące otrzymane zależności. Przedziały ufności dla wartości prawdopodobieństwa naniesione na wykresy obliczono na podstawie metody *bootstrappingu*. Pokazują one przedział, w którym z 95% pewnością mieści się prawdopodobieństwo doświadczania poszczególnych kategorii wiktyimizacji w populacji osób w wieku 11–17 lat i 13–17 lat w zależności od wartości analizowanych predyktorów.

Zastosowano również analizę korelacji r -Pearsona, uwzględniając pytania o przemoc seksualną ze strony rówieśników (P27), przemoc fizyczną ze strony bliskich dorosłych (P8, P9 i P10), zaniedbanie emocjonalne ze strony bliskich dorosłych (P19 i P20), parentyfikację (P16, P17, P18) i wiktyimizację pośrednią (P6 i P7).

Ponadto przeprowadzono analizę zmian skali przemocy rówieśniczej między wynikami z lat 2013, 2018 i 2023.

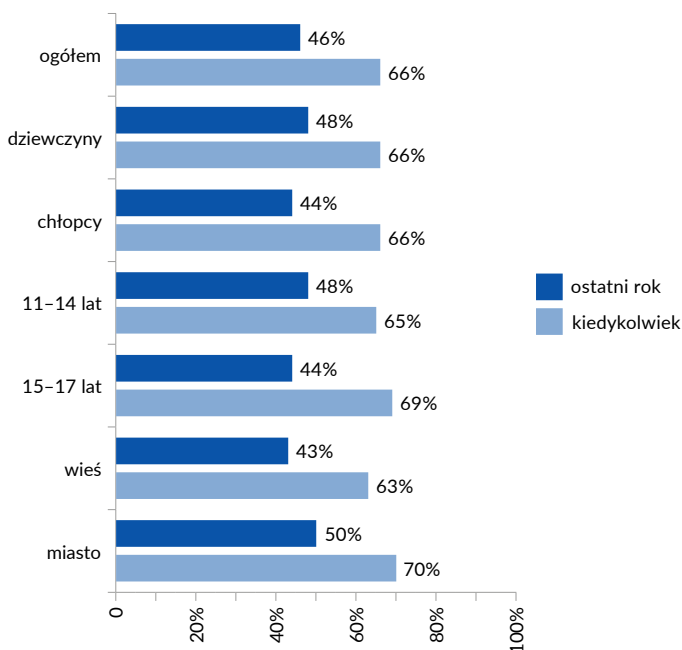
Wyniki

Przemoc rówieśnicza pozostaje najczęstszą kategorią wiktyimizacji doświadczaną przez dzieci i nastolatki (rys. 1). Ponad połowa (66%) respondentów w wieku 11–17 lat doświadczyła przynajmniej jednej z pięciu badanych form przemocy rówieśniczej (przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, napaść zbiorowa, znęcanie się, przemoc pod czas randki) w ciągu całego życia, a prawie połowa (46%) respondentów – w roku poprzedzającym badanie.

Wyniki badania wskazują, że miejsce zamieszkania również ma znaczenie, gdyż nastolatki mieszkające w miastach częściej doświadczały przemocy rówieśniczej niż mieszkające na wsi (kiedykolwiek: 70% vs 63%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 50% vs 43%, $p < 0,01$). Wiek ani płeć respondentów nie były natomiast istotne statystycznie w różnicowaniu doświadczeń przemocy rówieśniczej.

Rysunek 1

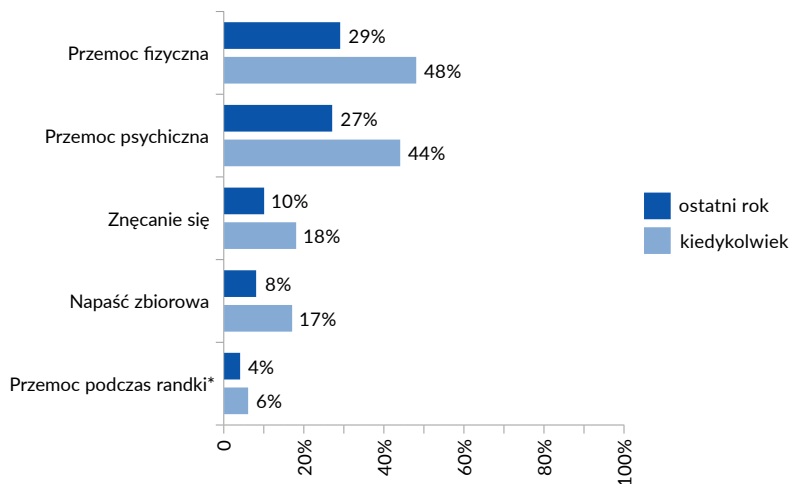
Doświadczenie przemocy rówieśniczej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Celem *Diagnozy* było również zbadanie poszczególnych form przemocy rówieśniczej (przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, znęcanie się, napaść zbiorowa ze strony rówieśników i przemoc podczas randki³; rys. 2). Najczęstszą formą przemocy wśród rówieśników była przemoc fizyczna. Doświadczyło jej 48% badanych w ciągu całego życia i 29% – w roku poprzedzającym. Podobny odsetek dzieci i nastolatków doświadczył również przemocy psychicznej. Doświadczenie przemocy psychicznej w ciągu całego życia zadeklarowało 44% respondentów, a w ciągu roku poprzedzającego badanie – 27%. Poza przemocą fizyczną i psychiczną respondenci deklarowali również doświadczenie znęcania (kiedykolwiek: 18%; w ostatni roku: 10%) i napaści zbiorowej (kiedykolwiek: 17%; w ostatnim roku: 8%). Dodatkowo badano również występowanie przemocy ze strony swojego chłopaka / swojej dziewczyny (przemocy podczas randki) wśród nastolatków w wieku 13–17 lat. W ciągu całego życia doświadczyło jej 6% badanych, a w ostatnim roku – 4%.

Rysunek 2

Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

* Pytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403

3 Pytanie zadawane od 13. r.ż. (n = 1403).

Doświadczanie przemocy rówieśniczej w porównaniu z innymi formami przemocy

Uzyskane wyniki wskazują również, że doświadczanie przemocy rówieśniczej często wiąże się z doświadczaniem kilku form przemocy – zarówno wewnątrz kategorii, jak i spośród pozostałych kategorii przemocy. Potwierdza to analiza korelacji między różnymi formami przemocy rówieśniczej oraz analiza korelacji między przemocą rówieśniczą a przemocą ze strony bliskich dorosłych, wiktyimizacji pośredniej, zaniedbania emocjonalnego oraz parentyfikacji ($n = 2010$).

Korelacja Pearsona między doświadczaniem napaści zbiorowej a doświadczaniem przemocy fizycznej wyniosła $r = 0,259$ ($p < 0,001$), przemocy fizycznej a przemocą psychiczną – $r = 0,230$ ($p < 0,001$), przemocy fizycznej a znęcania się – $r = 0,223$ ($p < 0,001$), znęcania się a przemocą psychiczną – $r = 0,281$ ($p < 0,001$) i przemocą psychiczną a napaścią zbiorową – $r = 0,212$ ($p < 0,001$).

Warto zauważyć, że analiza korelacji między doświadczaniem przemocy rówieśniczej a przemocą ze strony bliskich dorosłych wyniosła $r = 0,269$ ($p < 0,001$). Drugą ważną kategorią przemocy również była wiktyimizacja pośrednia (bycie świadkiem przemocy fizycznej wobec jednego z rodziców/opiekunów) – $r = 0,145$ ($p < 0,001$). Doświadczenie przemocy rówieśniczej częściowo wiąże się również z doświadczaniem zaniedbania emocjonalnego ze strony rodziców/opiekunów ($r = 0,082$; $p < 0,001$) i parentyfikacją ($r = 0,067$; $p < 0,003$).

Wykazano również ujemną korelację między doświadczaniem przemocy rówieśniczej a doświadczeniem seksualnym ze strony rówieśników ($n = 1392$), $r = -0,136$ ($p < 0,001$), co oznacza, że wzrost przemocy rówieśniczej wiąże się ze spadkiem przemocy seksualnej i *vice versa*.

Cechy socjodemograficzne, demograficzne a doświadczanie przemocy rówieśniczej

Wyniki badania poszczególnych form przemocy rówieśniczej pod względem różnic płciowych, wiekowych i miejsca zamieszkania (tab. 3 i 4) wykazują, że w ciągu całego życia dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczały przemocy psychicznej (51% vs 37%, $p < 0,01$) oraz znęcania się (21% vs 15%, $p < 0,01$). W przypadku pozostałych form przemocy nie było między respondentami różnic istotnych statystycznie ze względu na płeć zarówno kiedykolwiek, jak i w ciągu ostatniego roku.

Istotnie statystyczna okazała się natomiast różnica wieku respondentów doświadczających poszczególnych form przemocy. Uzyskane wyniki wskazują,

że starsze nastolatki (15–17 lat) częściej niż młodsze (11–14 lat) doświadczaly przemocy fizycznej (50% vs 47%, $p < 0,01$), znęcania się (20% vs 17%, $p < 0,05$) i napaści zbiorowej (20% vs 16%, $p < 0,01$) w ciągu życia. Ponadto starsi respondenci (15–17 lat) częściej niż młodszy (13–14 lat) doświadczali przemocy fizycznej podczas randki (8% vs 4%, $p < 0,01$). Z kolei młodsze osoby częściej doświadczaly przemocy fizycznej (32% vs 26%, $p < 0,01$) i psychicznej (29% vs 24%, $p < 0,01$) w ciągu roku poprzedzającego badanie.

Zauważono również różnice pod względem miejsca zamieszkania respondentów. W ciągu całego życia respondenci mieszkający w mieście istotnie częściej doświadczali przemocy fizycznej (51% vs 45%, $p < 0,05$), psychicznej (47% vs 40%, $p < 0,01$), znęcania się (20% vs 16%, $p < 0,05$) i napaści zbiorowej (20% vs 14%, $p < 0,01$). Nie było różnic istotnych statystycznie ze względu na miejscowość zamieszkania w przypadku przemocy podczas randki ani w żadnej z form przemocy w roku poprzedzającym badanie (tab. 3 i 4).

Tabela 3

Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania, w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	48%	47%	49%	47%	50%**	45%	51%*
Przemoc psychiczna	44%	51%**	37%	43%	45%	40%	47%**
Znęcanie się	18%	21%**	15%	17%	20%*	16%	20%*
Napaść zbiorowa	17%	15%	19%	16%	20%**	14%	20%**
Przemoc podczas randki	6%	6%	6%	4%	8%**	4%	7%

^a pytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Tabela 4

Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu roku poprzedzającego badanie w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	29%	29%	30%	32%	26%**	26%	33%
Przemoc psychiczna	27%	32%	21%	29%	24%**	25%	28%
Znęcanie się	10%	11%	8%	10%	9%	10%	10%
Napaść zbiorowa	8%	7%	9%	8%	8%	7%	9%
Przemoc podczas randkia	4%	4%	4%	3%	5%	3%	5%

^a pytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Skutki doświadczania przemocy rówieśniczej

Celem *Diagnozy* było również sprawdzenie, czy w wyniku doświadczenia przemocy respondenci odczuwali następnego dnia ból, mieli siniaka, skaleczenie lub złamanie. Okazało się, że w wyniku napaści zbiorowej (27%) lub przemocy fizycznej (28%) ponad jedna czwarta nastolatków deklarowała odczuwanie bólu, miała siniaki, skaleczenia lub złamania. Warto zauważyć, że dziewczyny częściej niż chłopcy deklarowały negatywne skutki przemocy fizycznej (33% vs 24%, $p < 0,01$). Nie zauważono różnicy istotnie statystycznej ze względu na płeć w przypadku skutków napaści zbiorowej, natomiast różnice ze względu na wiek okazały się istotne statystycznie: 33% nastolatków w wieku 15–17 lat i 22% – w wieku 11–14 lat ($p < 0,05$) odczuwało ból, miało siniaki, złamania lub inne skaleczenia. Różnice istotnie statystycznie ze względu na płeć były zauważalne w przypadku następstw przemocy podczas randki. Aż 68% dziewczyn i 23% chłopców ($p < 0,01$) odczuwało ból wskutek doświadczenia tej formy przemocy (ogółem było to 44%).

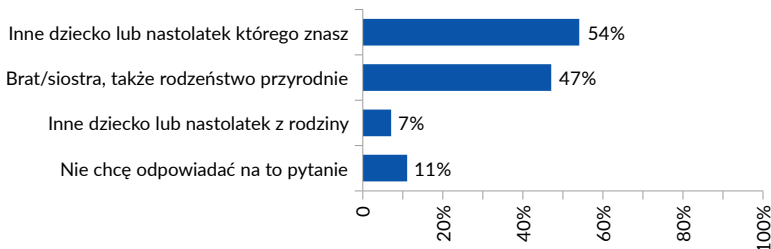
Sprawcy przemocy rówieśniczej

Zdecydowana większość sprawców wszystkich trzech form przemocy rówieśniczej – fizycznej, psychicznej oraz znęcania się (odpowiednio, 54%, 87% i 76%; rys. 3–5) była dziećmi lub nastolatkami, których pokrzywdzeni znali (np. kolega/

koleżanka, przyjaciel/przyjaciółka, sąsiad/sąsiadka lub inne dzieci ze szkoły). Prawie połowa osób doświadczających przemocy fizycznej ze strony rówieśnika (47%) zadeklarowała, że jej sprawcami byli brat, siostra lub rodzeństwo przyrodnie. Rodzeństwo było także wskazywane jako najczęstszy (18%) sprawca znęcania się.

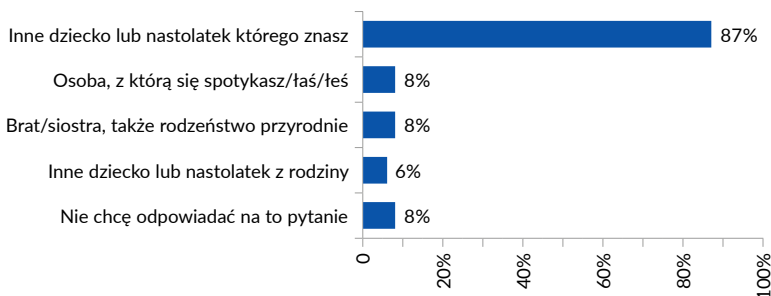
Rysunek 3

Sprawcy fizycznej przemocy rówieśniczej, n = 957 (możliwość wielokrotnych wskazań)

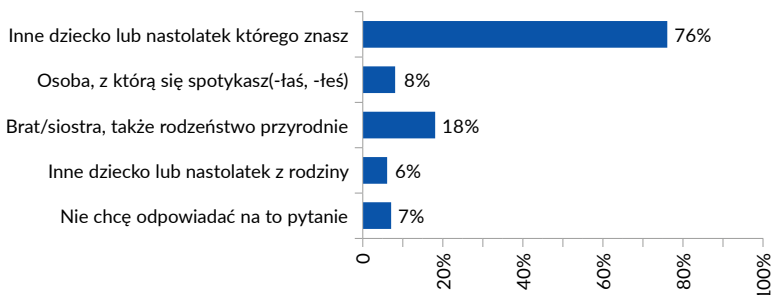
Rysunek 4

Sprawcy psychicznej przemocy rówieśniczej, n = 873 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Rysunek 5

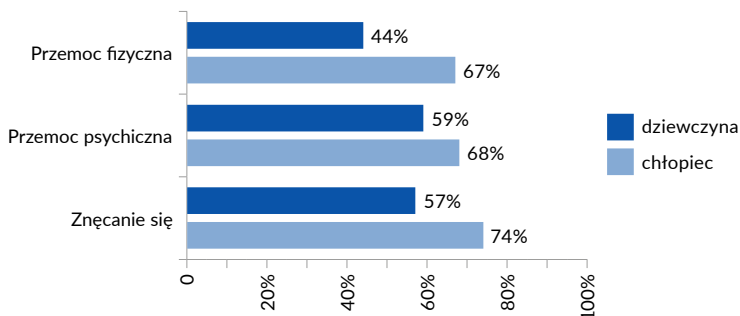
Sprawcy znęcania się jako formy przemocy rówieśniczej, n = 359 (możliwość wielokrotnych wskazań)

Oprócz wskazania, kto był sprawcą poszczególnych form przemocy rówieśniczej, respondenci również mogli wskazać płeć sprawcy. Okazało się, że we wszystkich trzech formach przemocy (fizycznej, psychicznej i znęcania się) sprawcami częściej byli chłopcy niż dziewczyny (rys. 6). W przypadku przemocy fizycznej było, odpowiednio, to 67% vs 44%, przemocy psychicznej – 68% vs 59% i znęcania się – 74% vs 57%.

Rysunek 6

Płeć sprawcy przemocy fizycznej (n = 868), psychicznej (n = 817) i znęcania się (n = 345)

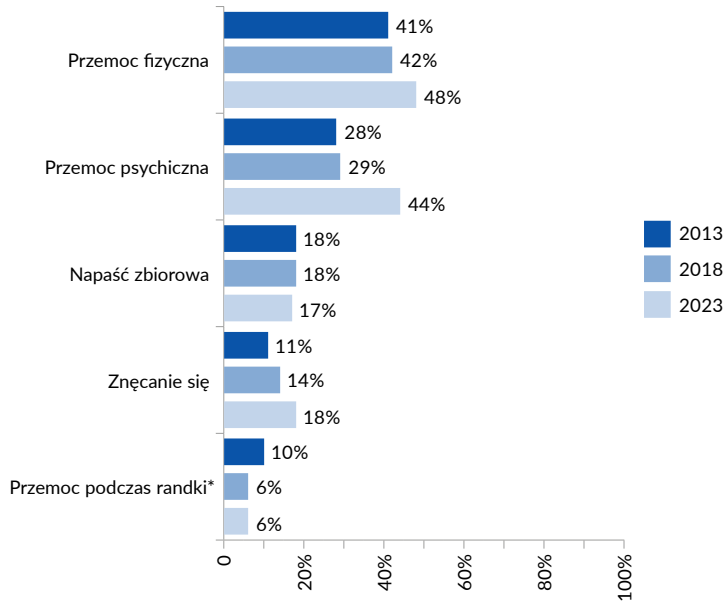

Trendy przemocy rówieśniczej

Porównując wyniki poprzednich edycji badania z lat 2013 i 2018 (rys. 7–8), można zaobserwować wzrost skali doświadczania różnych form przemocy rówieśniczej, w szczególności przemocy psychicznej z 28% w 2013 r. do 44% w 2023 r. w ciągu całego życia oraz z 13% w 2013 r. do 27% w 2023 r. w roku poprzedzającym badanie. Zwiększył się także odsetek respondentów doświadczających przemocy fizycznej w ciągu życia z 41% w 2013 r. do 48% w 2023 r. oraz w roku poprzedzającym badanie z 20% w 2013 r. do 29% w 2023 r.

Rysunek 7

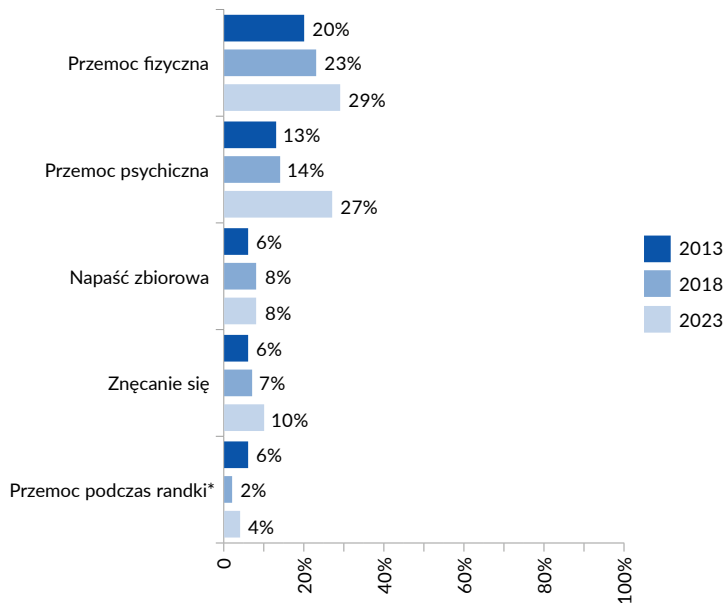
Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013, 2018 i 2023

*Pytanie zadawano od 13 r.ż.

Rysunek 8

Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013, 2018 i 2023

*Pytanie zadawano od 13 r.ż.

Predyktory przemocy rówieśniczej

Do analizy predyktorów doświadczania przemocy rówieśniczej zostało włączono 2010 osób w wieku 11–17 lat ($M = 13,84$; $SD = 1,98$), w tym 985 dziewczyn ($M = 13,79$; $SD = 1,97$) i 1025 chłopców ($M = 13,88$; $SD = 1,98$). Tysiąc dwanaście (50,3%) osób mieszkało w mieście, pozostałe 998 (49,7%) – na wsi. Znaczna większość osób badanych, tj. 1629 (81,0%), mieszkała z dwoma rodzicami (Makaruk i in., 2023).

W tabeli 5 przedstawiono wyniki analizy regresji, za pomocą której wyodrębniło predyktory doświadczeń przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia.

Tabela 5

Predyktory przemocy rówieśniczej w wieku 11–17 lat (doświadczenia z całego życia)

Preydyktory	AOR	p
wiek	1,07	0,009
zamieszkiwanie w mieście	1,32	0,005
nadużywanie alkoholu przez domownika	3,11	0,001
używanie narkotyków przez domownika	2,33	0,032

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Prawdopodobieństwo doświadczania przemocy rówieśniczej było tym większe, im starsze były osoby badane. Było również większe w grupie osób mieszkających w mieście niż na wsi oraz w przypadku nadużywania alkoholu lub używania narkotyków przez domownika. Odsetek wyjaśnianej wariancji według wskaźnika Coxa i Snella wynosił 4,3%.

Doświadczanie przemocy rówieśniczej a zachowania autodestrukcyjne

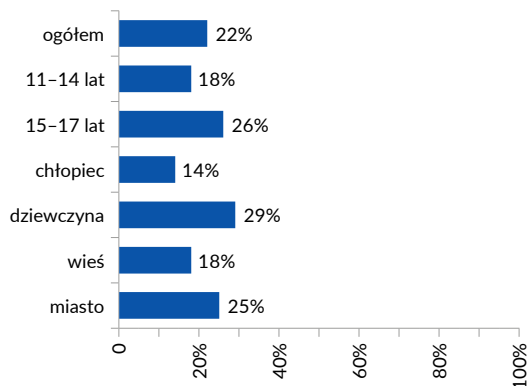
Przemoc rówieśnicza również wiązała się z większym prawdopodobieństwem samookaleczeń (rys. 9) dzieci i nastolatków w wieku 11–17 lat ($n = 2010$) i podjęcia prób samobójczych (rys. 10) w wieku 13–17 lat ($n = 1403$). Badanie wykazało, że co piąty (22%) nastolatek w wieku 13–17 lat okaleczał się, a 9% dzieci w wieku 11–17 lat próbowało popełnić samobójstwo.

Dziewczyny istotnie częściej niż chłopcy przejawiały zachowania autodestrukcyjne – samookaleczenia (29% vs 14%, $p > 0,01$) i próby samobójcze (14% vs 5%, $p > 0,01$). Podobnie nastolatki w wieku 15–17 lat znacząco częściej niż osoby

w wieku 11–14 lat okaleczały się (26% vs 18%, $p > 0,01$) oraz częściej niż osoby w wieku 13–14 lat podejmowały próby samobójcze (10% vs 8%, $p > 0,05$).

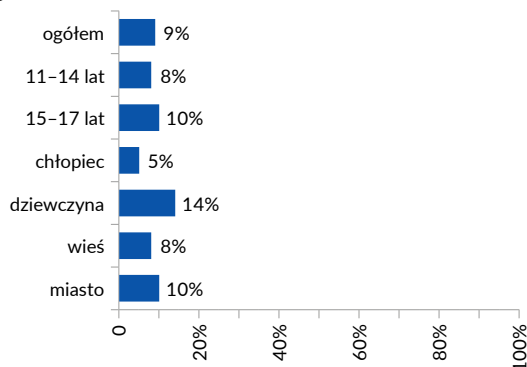
Rysunek 9

Samookaleczenia w podziale na płeć, wiek i miejsce zamieszkania, N = 2010

Rysunek 10

Próby samobójcze nastolatków (w wieku 13–17 lat) w podziale na wiek, płeć i miejsce zamieszkania, N = 1403

Przemoc rówieśnicza wiązała się również z większym prawdopodobieństwem samookaleczeń, przy czym zgodnie z otrzymanym efektem interakcyjnym jej efekt był silniejszy w grupie osób, które nie miały wsparcia ze strony dorosłych ($OR = 5,43$, $p < 0,001$) niż w grupie osób, które miały wsparcie ze strony dorosłych ($OR = 3,91$, $p < 0,001$). Odsetek wyjaśnianej wariancji według wskaźnika Coxa i Snella wynosił 24,6%.

Dyskusja i podsumowanie

Jedno z badań, w których wykorzystywano kwestionariusz JVQ, przeprowadzono w Chile w 2017 r. ($N=19\ 648$; Pinto-Cortez i in., 2022). Uwzględniono w nim skalę i uwarunkowania przemocy rówieśniczej jako jednej z kategorii wiktylizacji. Okazało się, że 60% nastolatków (porównując do 66% w ciągu całego życia w Polsce, niniejsza *Diagnoza*) w Chile w wieku 12–18 lat doświadczyło przynajmniej jednej z form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia, a 28% – w roku poprzedzającym badanie (w aktualnej *Diagnozie* było to, odpowiednio, 66% i 46%; Pinto-Cortez i in., 2022). Autorzy wskazali również, że dziewczyny nieco częściej niż chłopcy doświadczały przemocy rówieśniczej w swoim życiu (61% vs 59%; w *Diagnozie* nie stwierdzono różnicy płciowej). Najczęstszymi formami przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia były: przemoc fizyczna (39%; *Diagnoza*: 48%), zbiorowa przemoc psychiczna (35%; nie była badana w *Diagnozie*, natomiast przemoc psychiczna ze strony przynajmniej jednej osoby była na poziomie 44%) oraz znęcanie się (19%; *Diagnoza*: 18%; Pinto-Cortez i in., 2022). A w roku poprzedzającym badanie były to przemoc fizyczna (15%; *Diagnoza*: 29%), znęcanie się (14%; *Diagnoza*: 10%), napaść zbiorowa (7%; *Diagnoza*: 8%). Pinto-Cortez i in. (2022)⁴ również stwierdzili, że w ciągu życia chłopcy częściej niż dziewczyny doświadczali przemocy fizycznej (45% vs 32%) i napaści zbiorowej (11% vs 8%). Dziewczyny częściej doświadczały natomiast zbiorowej przemocy psychologicznej (46% vs 24%; *Diagnoza*: 51% dziewczyn doświadczyło przemocy psychologicznej w ogóle), znęcania się (21% vs 17%; *Diagnoza*: 21%) i przemocy podczas randki (4%; *Diagnoza*: 6% u zarówno chłopców, jak i dziewczyn).

W Polsce od wielu lat przemoc rówieśnicza pozostaje najczęściej doświadczaną przez dzieci formą przemocy. W edycjach *Diagnozy* w latach 2013 ($N=1005$) i 2018 ($N=1155$; Włodarczyk, 2013; Włodarczyk i Wójcik, 2019) wykazano, że doświadczyło jej, odpowiednio, 59% i 57% dzieci i nastolatków w wieku 11–17 lat. Wyniki niniejszej *Diagnozy* wskazują na wzrost doświadczeń przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia do 64%.

Od 1990 r. Instytut Matki i Dziecka w Warszawie uczestniczy w cyklicznych – prowadzonych w ok. 50 państwach Ameryki Północnej i Europy co cztery lata – badaniach na temat zachowań zdrowotnych dzieci i nastolatków w wieku 11, 13

4 Analiza własna na podstawie danych podanych w artykule Pinto-Cortez i in. (2022), uwzględniając brak przedstawienia w nim istotności statystycznej.

i 15 lat (*Health Behaviour in School-Aged Children – HBSC*)⁵. Wyniki rundy badań z 2017/2018 r.⁶ (N = 6500) wskazują, że 23,5% nastolatków w Polsce było zastraszanym w ciągu dwóch miesięcy poprzedzających badanie. Ponadto według wyników badań *Zdrowa szkoła. Ocena jakości relacji szkolnych w świetle ogólnopolskich wyników badań uczniów i nauczycieli* przeprowadzonych przez Fundację „Dbam o Mój Zasięg” w roku 2022 (N = 51 830) ponad połowa uczniów i uczennic (55%) była oskarżana lub wyśmiewana w szkole przynajmniej raz, a 27% – trzy lub więcej razy (Dębski i Flis, 2022). Ponadto 66% badanych czuło, że inni negatywnie mówili o nich „za ich plecami” (37% doświadczyło trzy lub więcej razy), a 55% – czuło się specjalnie wykluczone z grona znajomych (28% – trzy lub więcej razy; Dębski i Flis, 2022).

W badaniu *MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychologicznym* przeprowadzonym przez fundację UNAWEZA w roku szkolnym 2022/2023 (N = 183 053) również poruszono temat przemocy rówieśniczej (Dębski i Flis, 2023). Autorzy raportu informują, że tylko 9,5% młodych respondentów zadeklarowało doświadczenie przemocy rówieśniczej, natomiast 50% doświadczyło hejtu ze strony rówieśników, sprawcami którego najczęściej byli koledzy i koleżanki z klasy.

Porównując dostępne dane na temat doświadczeń przemocy rówieśniczej w Polsce, w ostatnich latach można zaobserwować wzrost zainteresowania tematem przemocy z różnych jej perspektyw. W *Diagnozie* przedstawiono szczegółowe dane na temat nie tylko skali przemocy, a również uwarunkowań negatywnych doświadczeń. Mimo zbadania przemocy rówieśniczej w całości, zwrócono w niej uwagę na poszczególne formy przemocy: fizyczną i psychiczną, znęcanie się, napaść zbiorową oraz przemoc podczas randki. Co więcej, realizacją badania na każdym z kroków (przygotowania, realizacji i analizy danych) odbywała się z uwzględnieniem ważnych kwestii etycznych i metodologicznych związanych z prowadzeniem badania z osobami nieletnimi, zwłaszcza na tematy wrażliwe. Zaadaptowany kwestionariusz JVQ pozwolił na przygotowanie pytań dla dzieci w kilku kategoriach wiekowych 11–17, 12–17, 13–17 i 15–17 lat. Pomogło to dostosować poszczególne pytania, nie narażając dzieci na poczucie dyskomfortu związane z intymnością tematu.

Wyniki analizy również przedstawiają szerszy kontekst doświadczania przemocy rówieśniczej, prezentując społeczno-demograficzne charakterystyki dzieci

5 Należy zwrócić uwagę, że przemoc rówieśnicza nie jest głównym tematem badań HBSC. Temat tej formy przemocy jest poruszany tylko w dwóch pytaniach: (a) zastraszania innych i (b) bycie zastraszonym w ciągu dwóch miesięcy przed badaniem.

6 Podczas pracy nad niniejszym artykułem wyniki HBSC z roku 2022/23 nie zostały jeszcze opublikowane.

doświadczających różnych form przemocy i wskazując sprawców przemocy oraz skutki przemocy fizycznej, napaści zbiorowej i przemocy podczas randki.

Dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczają przemocy psychicznej i znęcania. Nastolatki w wieku 15–17 lat częściej niż dzieci młodsze deklarowały skutki przemocy fizycznej, znęcania, napaści zbiorowej i przemocy podczas randki w ciągu całego życia. W porównaniu więcej dzieci młodszych doświadczyły przemocy fizycznej i psychicznej w ostatnim roku. Ponadto, respondenci mieszkający w mieście częściej w ciągu życia doświadczali większości form przemocy rówieśniczej (fizycznej, psychicznej, znęcania się i napaści zbiorowej) niż respondenci z terenów wiejskich.

Sprawcami przemocy fizycznej, psychicznej i znęcania się najczęściej były inne znajome dzieci (np. kolega/koleżanka, przyjaciel/przyjaciółka, sąsiad/sąsiadka lub inne dzieci ze szkoły). Prawie połowa osób doświadczających przemocy fizycznej jako sprawcę wskazała rodzeństwo. Warto również podkreślić, że we wszystkich trzech formach przemocy chłopcy częściej niż dziewczyny byli jej sprawcami.

W wyniku przemocy fizycznej i napaści zbiorowej prawie jedna trzecia badanych deklarowała odczuwanie bólu następnego dnia. Chłopcy częściej niż dziewczyny deklarowali odczuwanie bólu lub innych skutków (np. siniaki, złamania, skaleczenia) w przypadku przemocy fizycznej. Podobnie starsi respondenci istotnie statystycznie częściej niż młodszy zgłaszali negatywne skutki przemocy. Dziewczyny 2-krotnie częściej niż chłopcy deklarowały odczuwanie bólu wskutek przemocy podczas randki.

Wśród przyczyn doświadczania przemocy rówieśniczej można wymienić wiele czynników (Makaruk, 2017; Przewłocka, 2015; UNESCO, 2017), które można przypisać do kilku kategorii (tab. 7).

Tabela 7

Czynniki sprzyjające doświadczaniu przemocy rówieśniczej

Kategorie czynników	Formy
indywidualne	wiek/płeć tożsamość umiejętności interpersonalne niepełnosprawność wygląd fizyczny, nadwaga/niedowaga orientacja seksualna
społeczno-demograficzne	miejsce zamieszkania i okolica środowisko szkolne i pozaszkolne środowisko monoetniczne/nomokulturowe/monoreligijne status w grupie rówieśniczej
rodzinne	status społeczno-ekonomiczny choroby psychiczne domownika(-ów) używanie narkotyków / picie alkoholu przez domownika(-ów) podejście do wychowania dzieci relacje dzieci-rodzice komunikacja dzieci-rodzice doświadczanie przemocy przez rodzica(-ów) bycie świadkiem przemocy

Źródło: oprac. własne.

Pierwszą kategorią przyczyn są te związane z cechami indywidualnymi/osobowościowymi, np. wiekiem, płcią, tożsamością, umiejętnościami interpersonalnymi, niepełnosprawnością, wyglądem fizycznym, nadwagą lub niedowagą i orientacją seksualną. Druga kategoria, czynniki społeczno-demograficzne, obejmuje np. miejsce zamieszkania i okolicę, środowisko szkolne i pozaszkolne, środowisko monoetniczne/monokulturowe/monoreligijne i status w grupie rówieśniczej. Ostatnia kategoria obejmuje czynniki rodzinne, np. status społeczno-ekonomiczny rodziny, choroby psychiczne domownika(-ów), używanie narkotyków / nadużywanie alkoholu przez domownika(-ów), podejście do wychowania dzieci, relacje dzieci-rodzice, komunikacja dzieci-rodzice, doświadczanie przemocy przez rodzica(-ów), bycie świadkiem przemocy tp..

Wyniki *Diagnozy* wskazują, że prawdopodobieństwo doświadczania przemocy rówieśniczej było tym większe, im starsze były osoby badane. Ponadto było również większe w grupie mieszkających w mieście niż w grupie osób mieszkających na wsi oraz wyższe w przypadku nadużywania alkoholu przez domownika lub używania przez niego narkotyków.

Dodatkowo wyniki korelacji wskazują, że dzieci doświadczające przemocy rówieśniczej cechowały się większym ryzykiem samookaleczenia. Dzieci, które miały

wsparcie ze strony osoby dorosłej, były natomiast mniej narażone na potencjalne działania autodestrukcyjne.

Warto podkreślić, że większość dzieci i nastolatków doświadcza więcej niż jednej formy przemocy rówieśniczej. Ponadto doświadczenie przemocy rówieśniczej cechowało się ścisłą korelacją z doświadczeniem przemocy ze strony bliskich dorosłych (rodziców/opiekunów), a także doświadczanie wiktyimizacji pośredniej, czyli bycia świadkiem przemocy wobec rodzica/opiekuna lub innego dziecka w rodzinie.

Podsumowując, trendy skali przemocy rówieśniczej w Polsce wskazują na wzrost częstości przemocy fizycznej, psychicznej i znęcania się w porównaniu z badaniami z lat 2013 i 2018.

Ograniczenia

Mimo dużego wkładu w piśmiennictwo na temat skali i uwarunkowań doświadczeń przemocy rówieśniczej w Polsce opisywane badanie ma kilka ograniczeń. Po pierwsze udział dziecka w *Diagnozie* wymagał zgody zarówno dyrektora jego szkoły na przeprowadzenie w niej badania, jak i rodzica dziecka. W związku z tym badanie mogło nie obejmować dzieci doświadczających wiktyimizacji, w przypadku których nie udało się takich zgód uzyskać. Po drugie wykorzystanie ankiety audio-CASI wiąże się z tym, że dzieci mogły nie chcieć odpowiadać na wybrane pytania ze względu na ich intymny charakter lub stres związany z negatywnymi przeżyciami. Po trzecie badanie nie uwzględniało szczegółowych informacji na temat życia i zdrowia dzieci, ich społeczno-ekonomicznych aspektów rodzinnych ani np. wykształcenia ich rodziców/opiekunów. W związku z tym analiza predyktorów doświadczenia przemocy rówieśniczej na podstawie zebranych danych jest częściowa. Ważne, żeby w przyszłych badaniach uwzględnić różnego rodzaju szkoły, jak również przeprowadzić kampanię na temat potrzeby zbadania tematu wiktyimizacji. Dodatkowo warto uwzględnić bardziej szczegółowe informacje na temat sytuacji rodzinnej oraz stanu zdrowia i warunków życia młodych respondentów.

E-mail autorki: angelikapopyk@gmail.com.

Bibliografia

- Baldry, A. C., Sorrentino, A., Farrington, D. P. (2019). Post-traumatic stress symptoms among Italian preadolescents involved in school and cyber bullying and victimization. *Journal of Child and Family Studies*, 28(9), 2358–2364. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1122-4>
- Brendgen, M., Poulin, F., Denault, A. S. (2019). Peer Victimization in school and mental and physical health problems in young adulthood: Examining the role of revictimization at the workplace. *Developmental Psychology*, 55(10), 2219–2230. <https://doi.org/10.1037/dev0000771>
- Chen, Q., Chan, K. L. (2022). The effects of social and cultural factors on child poly-victimization in Hong Kong. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11–12), NP9277–NP9294. <https://doi.org/10.1177/0886260520980385>
- Davis, J. P., Merrin, G. J., Ingram, K. M., Espelage, D. L., Valido, A., El Sheikh, A. J. (2019). Examining pathways between bully victimization, depression, & school belonging among early adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 28(9), 2365–2378. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01340-9>
- deLara, E. W. (2019). Consequences of childhood bullying on mental health and relationships for young adults. *Journal of Child and Family Studies*, 28(9), 2379–2389. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1197-y>
- Dębski, M., Flis, J. (2022). *Zdrowa szkoła. Ocena jakości relacji szkolnych w świetle ogólnopolskich wyników badań uczniów i nauczycieli*. Fundacja Dbam o Mój Zasięg.
- Dębski, M., Flis, J. (2023). *MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raport z badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce*. Fundacja UNAWEZA.
- Duru, E., Balkis, M., Turkdogan, T. (2019). Relational violence, social support, self-esteem, depression and anxiety: A moderated mediation model. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 2404–2414. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01509-2>
- Forns, M., Kirchner, T., Soler, L., Paretilla, C. (2013). Spanish/Catalan version of the Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Psychometric properties. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 43(2), 171–187.
- Hamby, S. L., Finkelhor, D. (2004). *The Comprehensive Juvenile Victimization Questionnaire*. University of New Hampshire.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit*. https://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html

- Hong, J. S., Espelage, D. L., Rose, C. A. (2019). Bullying, peer victimization, and child and adolescent health: An introduction to the special issue. *Journal of Child and Family Studies*, 2329–2334. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01502-9>
- Makaruk, K. (2017). Przemoc rówieśnicza. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 214–231.
- Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, S. (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Mathews, B., Meinck, F., Erskine, H. E., Tran, N., Lee, H., Kellard, K., Pacella, R., Scott, J. G., Finkelhor, D., Higgins, D. J., Thomas, H. J., Haslam, D. M. (2023). Adaptation and validation of the Juvenile Victimization Questionnaire-R2 for a national study of child maltreatment in Australia. *Child Abuse & Neglect*, 139, 106093. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106093>
- Méndez-López, C. (2021). Lifetime poly-victimization and psychopathological symptoms in Mexican adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 112, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104883>
- Mondry, M., Popyk, A., Pustułka, P., Winogrodzka, D., Wójcik, M. (2021). Szkolna przemoc rówieśnicza a wchodzenie w dorosłość: rekonstrukcja i ewaluacja znaczenia doświadczeń bullyingu w procesach tranzycji. Raport z badania. *Youth Working Papers*, 2. SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum LAB. https://swps.pl/images/STRUKTURA/centra-badawcze/mlodzi-w-centrum/dokumenty/2_2021.pdf
- Mróz, J. T., Wójcik, M., Pyżalski, J. (2022). Bullying – prześladowanie rówieśnicze. Prawdy i mity na temat zjawiska. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 21(4), 34–85.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12(4), 495–510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807>
- Paul, A., Gallot, C., Lelouche, C., Bouvard, M. P., Amestoy, A. (2018). Victimization in a French population of children and youths with autism spectrum disorder: A case control study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 12(1), 1–13.
- Pinto-Cortez, C., Moya-Vergara, R., Espinoza-Tapia, R., Guerra, C. (2022). Prevalence and risk factors of peer victimization in a national sample of Chilean children and youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(17–18), NP15479–NP15503. <https://doi.org/10.1177/088626052111015244>
- Przewłocka, J. (2015). *Bezpieczeństwo uczniów i klimat społeczny w polskich szkołach. Raport z badań*. Instytut Badań Edukacyjnych.

- Pyżalski, J. (2015). Przemoc rówieśnicza w szkole – badania retrospektywne studentów pedagogiki. *Studia Edukacyjne*, 34, 177–196. <https://doi.org/10.14746/se.2015.34.11>
- Pyżalski, J. (2018). Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej w szkole – krytyczny przegląd stosowanych rozwiązań. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(1), 30–45.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2012). *Child Abuse and Neglect in the UK Today*. National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583–590. <https://doi.org/10.1177/070674370304800904>
- Salmivalli, C. (2014). Participants Roles in Bullying: How can peer bystanders be utilized in interventions? *Theory into Practice*, 54(4), 286–292. <https://doi.org/10.1080/00405841.2014.947222>
- Turner, H. A., Finkelhor, D., Hamby, S. L., Shattuck, A., Ormrod, R. K. (2011). Specifying type and location of peer victimization in a national sample of children and youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(8), 1052–1067.
- UNESCO. (2017). *School Violence and Bullying. Global Status Report*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Wahab, S., Baharom, M. A., Abd Rahman, F. N., Wahab, K. A., Zulkifly, M. A., Azmi, A. D., Ahmad, N. (2021). The relationship of lifetime substance-use disorder with family functioning, childhood victimisation, and depression, among juvenile offenders in Malaysia. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 100359.
- Węgrzynowska. (2016). Dzieci doświadczające przemocy rówieśniczej. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 15(1), 9–26.
- Włodarczyk, J. (2013). Przemoc rówieśnicza. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 12(3), 63–81.
- Włodarczyk, J., Wójcik, S. (2019). Skala i uwarunkowania przemocy rówieśniczej. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy krzywdzenia dzieci w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 18(3), 9–35.

The Scale and Determinants of Peer Violence. Results of the National Diagnosis of Child Abuse and Neglect in Poland (2023)

The article presents the results of the nationwide diagnosis of scale and determinants of child abuse and neglect in Poland, particularly I present the peer violence. The study, conducted on a representative sample (N = 2026) of teenagers aged 11–17, showed that 66% of teenagers in Poland experience at least one of five forms of peer violence. The most common form of peer violence was physical violence (48%), followed by psychological violence (44%). Almost 1/3 of respondents (18%) experienced bullying, and almost the same number of respondents (17%) experienced a collective attack. Six percent of teenagers aged 13–17 have been victims of dating violence. Additionally, I display the results of the analysis of the relationship between the family situation, family dysfunctions and the experience of peer violence, as well as the relationship between peer violence and self-destructive behaviour – self-harm and suicide attempts. Moreover, I show who is most likely to be a victim of peer violence, as well as who is most likely to be the perpetrators of violence.

KEYWORDS

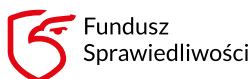
PEER VIOLENCE, BULLYING, TEENAGERS, PSYCHOLOGICAL VIOLENCE, PHYSICAL VIOLENCE, VICTIMS.

Cytowanie:

Popyk, A. (2023). Skala i uwarunkowania przemocy rówieśniczej – wyniki Diagnostyki przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(4), 37–62.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości